

РЕЦЕНЗІЯ

зав. кафедри теорії і історії мистецтв

Харківської державної академії дизайну, доцента, кандидата

мистецтвознавства Валентини ЧЕЧИК на дисертацію

**Г.О. ЛИСЕНКО ЗА ТЕМОЮ: «ХУДОЖНЄ ЖИТТЯ ЗАПОРІЖЖЯ
ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТЬ»,**

представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво,

реставрація, галузі знань 02 Культура і мистецтво

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ. Обраний здобувачкою Ганною Олександрівною Лисенко аспект дослідження (вивчення «основних тенденцій, явищ і мистецьких процесів розвитку художнього життя Запоріжжя другої половини ХХ – початку ХХІ ст., які формують його регіональну самобутність та історичну приналежність до мистецького ландшафту України» (с.3)) має своєчасність, наукову новизну та незаперечну цінність.

Регіоналістика, що оформлювалась як один із актуальних проблемних напрямів вітчизняної гуманітаристики на межі 1980-х – 1990-х років, в останні два десятиліття суттєво розширила географію наукових мистецтвознавчих розвідок. У дослідженнях М. Ваврух, О. Голубця, О. Гуляєвої, О. Ноги, В. Осадчого, О. Світличної, О. Семчишин-Гузнер, Н. Усенко, І. Чмелик й інших науковців художнє життя Галичини, Дніпра, Івано-Франківська, Києва, Кременчука, Криму, Львова, Харкова, Хмельниччини тощо постає багатоскладною системою, організація якої визначається історико-культурною ситуацією кожного окремого регіону. Реконструкція художнього життя, визначення і вивчення різноманітних його формопроявів (а саме – організація і функціонування мистецьких об'єднань, музеїв, художніх шкіл, виставкова діяльність, арт-критика, арт-ринок, нарешті, творча доля митців) локального культурного осередку спонукають до уточнення, а часом й переосмислення загальних мистецьких процесів і ситуацій, подій і явищ, розширення в цілому горизонту історії українського мистецтва.

ЗВ'ЯЗОК ДИСЕРТАЦІЇ З НАУКОВИМИ ПРОГРАМАМИ, ПЛАНАМИ, ТЕМАМИ. Дослідження проведене в рамках реалізації наукових тем кафедри теорії і історії мистецтв ХДАДМ «Сучасні проблеми українського мистецтвознавства в контексті європейських студій» (державний реєстраційний № 0117U001521), «Історико-теоретичні аспекти українського

мистецтва доби постмодернізму: універсальне й специфічне (Протокол № 12 від 22.02.2022).

СТУПІНЬ ОБГРУНТОВАНOSTІ І ДОСТОВІРНOSTІ НАУКОВИХ ПОЛОЖЕНЬ, ВИСНОВКІВ ТА РЕКОМЕНДАЦІЙ. Ознайомлення зі змістом дисертації Г.О. Лисенко дає підстави стверджувати, що сформульовані автором наукові положення, висновки і рекомендації є достатньо обґрунтованими та мають значення для мистецтвознавчої науки. У вступі до роботи чітко визначені мета, об'єкт і предмет, що відповідають заявленій темі дослідження та науково-методичним вимогам. Дисертаційна робота «Художнє життя Запоріжжя другої половини ХХ – початку ХХІ століть» має логічну, вмотивовану побудову, яка унаочнює заявлену авторкою самотутність культурного розвитку міста й концептуально акцентує увагу фахівців на основних його мистецьких явищах і тенденціях. Влучною ілюстрацією наукових результатів є альбом з творами запорізьких митців, лєвова частка яких маловідома або зовсім невідома академічній спільноті, втім, є ваговим мистецьким внеском Запоріжжя у творення загальної картини доби.

Системне вивчення зазначеної проблеми, постановка завдань, їх логічне розв'язання і достовірність наукових висновків зумовлені вірно обраним науковим апаратом та сучасною методологічною базою, яка включає широкий спектр загальнонаукових та спеціалізованих (мистецтвознавчих) методів дослідження, а саме: застосування для реконструкції подій досліджуваної доби історико-хронологічного методу у його діахронному і синхронному варіантах; для з'ясування загальних закономірностей мистецьких процесів дедуктивного методу; методів іконографічного й художньо-стилістичного аналізу при визначенні особливостей формотворчих компонентів у творах запорізьких митців, систематизації їхнього тематично-жанрового репертуару; компаративного методу – для виявлення специфіки художньої творчості різних мистецьких генерацій, форм розвитку художнього життя Запоріжжя загалом.

СТРУКТУРА І ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ. Дисертація являє собою цілісне, завершене наукове дослідження; складається із двомовної анотації, вступу, трьох розділів з висновками, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків (списку і альбому ілюстрацій). Обсяг основного тексту становить 141 сторінку; список використаних джерел містить 290 позицій; альбом ілюстрацій – 123 позиції; загальний обсяг роботи – 307 сторінок.

Дисертація Г.О. Лисенко починається, як і належить, з визначення ступеню вивченості теми. **У першому розділі** авторка окреслила коло фахових публікацій й довела, що тема художнього життя Запоріжжя другої половини

XX – початку XXI ст. до цього часу не постала предметом спеціального наукового дослідження, порушувалась фрагментарно – у фахових академічних розвідках (часто у форматі переліку окремих постатей, творчість яких була дотична до визначеної проблемної тематики), а також на рівні предметно-орієнтованого матеріалу – в публікаціях запорізьких мистецтвознавців. Ця остання група вивчених авторкою джерел саме й утворила фундамент для подальшого комплексного наукового осмислення теми.

Другий розділ дисертації присвячений вивченню творчості мистецьких генерацій Запоріжжя 1950-х–2010-х років. Авторка обґрунтовано виокремила дві: «старшу» (повоєнну), що зазнала хиткої свободи «хрущовської відлиги» й посприяла не просто оживленню художнього життя міста в 1950-ті роки, а й започаткувала процес інституалізації протягом 1960–1970-х років його основних форм (заснуванню й функціонуванню музейних, освітніх закладів, неофіційних і академічних товариств, мистецтвознавчого осередку, виставкового руху), й «молодшу», що розпочала свою діяльність на зламі 1980–1990-х років і формувалася під впливом «горбачовської перебудови» і отримання Україною незалежності. Варто зауважити, мистецтво старшого покоління (що укладається в роботу в 1950-1980-ті роки) набуло нового осмислення, твори розглянуті перш за все з художньо-естетичної точки зору, без політичної ангажованості. Наголошено на формуванні в 1960–1970-ті роки запорізького модерністського пейзажу як форми «м'якого опору» канонізованому методу радянського реалізму. Вперше авторкою окреслено коло митців «молодшої» генерації, визнані лідери якої доєднались до загальноукраїнських проєктів руху «нової хвилі» й взяли на себе місію відновлення перерваних за радянських часів зв'язків із світовим мистецтвом в його модерних і постмодерних парадигмах.

Змістовна частина **третього розділу** присвячена власне процесам інституалізації художнього життя Запоріжжя, а саме – історії виникнення і функціонування офіційних і позаакадемічних угруповань, музейних і галерейних установ, закладів художньої освіти. Авторкою наголошено, що перші інституціональні зміни в художньому просторі Запоріжжя пов'язані із діяльністю повоєнної генерації митців, які виявили амбітні наміри заявити про себе як про дієву професійну спільноту. Зібраний, систематизований і осмислений Г.О. Лисенко історико-фактологічний матеріал в дослідженні вперше набув цілісної і неупередженої картини розвитку художнього життя одного із великих індустріальних міст півдня України. Авторкою порушені питання т.зв. «мистецького донорства», впливу окремих мистецьких особистостей на художні процеси. Підкреслена визначна роль заснування й

діяльності в місті художнього музею як прогресивного закладу, діяльність якого була націлена на збереження національної і регіональної спадщини. Окрім того, як довело дослідження, в стінах музею, по-перше, формувався мистецтвознавчий осередок, представники якого розпочали літопис художнього життя міста, по-друге, на зламі 1980-х – 1990-х років саме музей постав ключовим майданчиком для перших у Запоріжжі молодіжних виставок із опозиційними до радянської ідеології світоглядними установками й естетичними уподобаннями.

ДОТРИМАННЯ НОРМ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ. За результатами аналізу представлених матеріалів не встановлено фактів порушень академічної доброчесності. Дисертантка дотримувалась академічної доброчесності та норм законодавства про авторське право, порушень яких, як і академічного плагіату, не виявлено. У дисертації наявні посилання на відповідні джерела, зазначені у списку використаних джерел.

НАУКОВА НОВИЗНА ОТРИМАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ. Отже, з-поміж наукових здобутків Г.О. Лисенко на особливу увагу заслуговують наступні: комплексне дослідження особливостей формування й динаміки розвитку складових художнього життя Запоріжжя другої половини ХХ – початку ХХІ століть; розкриття особливостей пластичної мови пейзажних творів художників кола Г. Колосовського (1960–1970-ті роки); дослідження творчості генерації митців, що увійшла в художнє життя Запоріжжя на зламі 1980-х – 1990-х років як представників явища «української нової хвилі»; вивчення неформальних мистецьких осередків міста 1960–1980-х років; відомості про організацію та творчу діяльність Запорізького обласного художнього музею.

ПОВНОТА ВИКЛАДЕННЯ ОСНОВНИХ НАУКОВИХ ПОЛОЖЕНЬ, ВИСНОВКІВ ТА РЕКОМЕНДАЦІЙ ДИСЕРТАЦІЇ В ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЯХ. Основні результати дослідження викладені у 12-ти авторських, одноосібних наукових публікаціях, в тому числі три з них – у фахових журналах та збірниках наукових праць, включених до переліку наукових фахових видань України (що складає 2,3 д. а.); дев'ять – за матеріалами науково-практичних конференцій, з яких 6 – міжнародні наукові заходи. Наукові публікації відповідають вимогам п. 8, 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

ПРАКТИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ОДЕРЖАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ. Вивчення наукових результатів дослідження дає підстави погодитися, що їх теоретичне

і практичне значення полягає у можливості використання при розробці лекційних курсів, підручників, навчальних посібників з історії українського мистецтва другої половини ХХ – початку ХХІ ст., художньої культури, краєзнавства. Тематичне дослідження поглиблює й збагачує вітчизняне мистецтвознавство новим фактологічним матеріалом про творчі здобутки художників одного з провідних індустріальних центрів України, художні традиції міста Запоріжжя, специфіку їх становлення та розвитку.

ДИСКУСІЙНІ МОМЕНТИ ТА ЗАУВАЖЕННЯ ДО РОБОТИ. У цілому, позитивно оцінюючи історико-теоретичний доробок дисертаційного дослідження, слід навести наступні зауваження та дискусійні моменти:

1. Заслуговує на увагу порушена в дослідженні проблема «мистецького донорства», під якою авторка справедливо визначає як міграцію художників, так і отримання ними художньої освіти в інших регіональних школах. Чи не важливим було б наголосити на безпосередньому взаємозв'язку «мистецького освітнього донорства» (навчання викладачів в творчих закладах Львова і Харкова) і становленні дизайнерських спеціалізацій у вищих освітніх закладах Запоріжжя.

2. Із підрозділу 2.3, присвяченого проблемі проектної діяльності «молодшої» мистецької генерації, доцільно виокремити порушену в ньому тему галереїництва як таку, що трансформувала художню сцену й визначила нові ринкові стосунки між художником і глядачем.

3. Важливим є порушене питання формування мистецтвознавчого осередку на базі Запорізького художнього музею (йдеться в підрозділі 3.3) , яке, напевно, доцільно було б сконцентрувати в окремому підрозділі.

Втім, наголошуємо, що зазначені вище зауваження не завадили загальному позитивному сприйняттю представленого наукового дослідження і несуть характер рекомендацій.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ ТА ОЦІНКА ДИСЕРТАЦІЇ. Отже, представлене на рецензію дисертаційне дослідження є цілісною, завершеною, самостійною роботою на правах рукопису, що виконане на належному теоретичному рівні. За актуальністю, ступенем новизни, науковим рівнем і практичною значущістю, а також змістом та оформленням дисертаційна робота відповідає вимогам Наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації». Її структура та обсяг відповідають вимогам чинного законодавства України, що передбачені в п. 29 Постанови Кабінету Міністрів України № 261 «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» від 23.03.2016 р. зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 283 від

03.04.2019 р. та № 502 від 19.05.2023 року, а також «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р.

Авторка дисертаційної роботи – Ганна Лисенко заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», галузі знань 02 «Культура і мистецтво».

Рецензент:

Кандидатка мистецтвознавства,
доцентка, зав. кафедри
теорії і історії мистецтв ХДАДМ

Валентина ЧЕЧИК